

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research

Cilt: 15 Sayı: 89 Haziran 2022 & Volume: 15 Issue: 89 June 2022

Received: June 03, 2022, Manuscript No. jisr-22-67750; Editor assigned: June 06, 2022, PreQC

No. jisr-22-67750(PQ); Reviewed: June 20, 2022, QC No. jisr-22-67750; Revised: June 24, 2022,

Manuscript No. jisr-22-67750(R); Published: June 30, 2022, DOI: 10.17719/jisr.2022.67750

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÇADIRKAYA KASABASINDA ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

BELIEFS AND PRACTICES REGARDING DEATH IN ÇADIRKAYA TOWN

Hanem Kartal*

Öz

İnsanoğunun yaşamının nihayete ereceği noktaya ölüm denir. İnsan yaşamındaki geçiş dönemlerinin son evresi olan ölüm etrafında, pek çok inanış ve uygulama ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalara kaynaklık eden en önemli unsur ise dindir. Çalışmamıza konu olan Çadırkaya kasabasında farklı etnik ve inanç grubuna ait bireyler mevcuttur. Bu farklı etnik ve inanç grubu mensubu bireylerin yıllar içerisinde harmanlanmış kültürel değerleri ölüm konusunda da kendisini göstermiştir. Bu makalede Çadırkaya kasabası ve çevresinin ölüm ve sonrası gelenek ve göreneklerinin, uygulama ve ritüellerinin tespiti ve kültürel unsurların değerlendirilmesi yapılmıőtır. Bu pratiklerin İslam öncesi Türk kültür ve inanç sistemi ile benzerlikleri üzerinde durulmuőtır.

Anahtar Kelimeler: Çadırkaya kasabası, Ölüm ritüelleri, Ölüm öncesi ve sonrası uygulamalar.

Abstract

The point at which human life ends is called death. Many beliefs and practices have emerged around death, which is the last stage of transitional periods in human life. The most important source of these practices is religion. There are individuals belonging to different ethnic and belief groups in the town of Çadırkaya, which is the subject of our study. The cultural values of individuals belonging to these different ethnic and belief groups, blended over the years, have also shown themselves in the subject of death. In this article, the determination of the traditions and customs, practices and rituals of the town of Çadırkaya and its surroundings after death and the evaluation of cultural elements were made. The similarities of these practices with the pre-Islamic Turkish culture and belief system are emphasized.

Keywords: Çadırkaya town, Death rituals, Pre-death and post-death practices.

*Ph.D, Assistant Professor. Department: Sosyoloji, email: hanem_9@hotmail.com

1. Giriş

Çadirkaya, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzincan iline bağlı bir kasabadır. Şehir merkezine 110 km mesafede bulunan kasaba, Tercan Ovası üzerinde kuruludur. Güneydoğusunda Tercan, kuzeyinde Otlukbeli, batısında Çayırılı ve kuzeydoğusunda Bayburt ile çevrilidir. Denizden yüksekliği 1100 metre olup sert karasal iklim özelliği göstermektedir. Mevsimler yazın sıcak ve kurak kışın soğuk ve kar yağışlı geçmektedir (Konukçu, 1998: 118).

Tarihi çok eskilere dayanan kasabada farklı etnik ve dini gruplar hep bir arada yaşamış, kasaba tarih boyunca önemli bir nüfus hareketliğine sahip olmuştur. Çadirkaya'nın tarihi, Utartululara kadar uzanmaktadır. Urartulardan sonra bölgeye Asurlular, Medler, Persler, İskender İmparatorluğu, Araks Devleri ve Romalılar hâkim olmuştur. 1071 yılından itibaren de Türk egemenliği hüküm sürmüştür (<https://erzincan.ktb.gov.tr>).

11. yüzyıl itibariyle Saltuklular, Eretnalılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlılar bölgeye hâkim olmuştur (Konukçu, 1998: 45-90).

Tarih boyunca bölgede Türklere ile Ermeniler birlikte yaşamıştır.1404 yılında buradan geçen İspanyol seyyah Clavijo adını Pagarric olarak kaydettiği kasabada bir Ermeni ve bir Türk mahallesi bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Emir Temür'ün bölgedeki kaleyi tahrip ettiği bir kale olarak zikreder (Konukçu, 1998: 32). Yine Konukçu'nun bir başka tespitine göre "1591 tarihli kayıta 21 Müslüman ve 215 Gayrimüslim hane bulunurken 1642 tarihli avârız defterinde 28 Müslüman hane, 98 gayrimüslim hane ve 2 askeri görevlinin bulunduğu mamur bir kasabadır. 19. yy belgelerine göre ise Çadirkaya'da 475 Müslüman 269 gayrimüslim kayıt altına alınmıştır. Ermeni nüfustan en az üç sülale 20. yüzyıl başlarına gelmeden Müslümanlığa geçmiştir." (Konukçu, 1998: 118).

Kaynak kişilerimizden Mehmet Hanifi Kılıç'ın ifadelerine göre "Kasaba 1900 yılların başına kadar Ermeni ve Müslüman Türklerin ortak hayat sürdüğü bir yerdir. Günümüzde Yenimahalle olarak ifade edilen kalenin doğusunda Ermeniler yaşarken, Camikebir olan ve kalenin batı sırtında yer alana bölgede Müslümanlar yaşamaktaydı." (K.6).

Bölgedeki Ermeni varlığının günümüzde kaybolduğu görülmüştür. "Ermeniler buradan gitmişler, gitmek istemeyenler de Müslüman olmuş. Birkaç Ermeni var ama söylemezler." (K.6)

Çadirkaya kasabasında özellikle 20. yüzyılda yoğun bir nüfus hareketliği meydana gelmiştir. Kaynak kişilerimizden Mehmet Hanifi Kılıç'ın ifadelerine göre: "1965'te resmi nüfus 4800 iken Alevi-Sünni karışıktır. 1976'dan sonra ise Alevi oranı %80 azalmıştır. Şuanda Muhacir Komda 6 Çadirkaya merkezde 8 hane kalmıştır. 1937'de Yugoslavya göçmenleri gelmiştir (40 hane). 1970'te göç etmişler 9 hane kadar kalmıştır. 1950 sonrası Trabzon'dan 15 hane gelmiştir. Şuan 10 hane vardır. 1960 sonrası Bayburt'tan 30 hane gelmiş şuan 8 hane vardır. 1983-84'te Tunceli Çemişgezek'ten 40 hane Şafaklı aşireti gelmiş ve hepsi yaşamını sürdürmektedir. 1940'larda Kars'tan 10-15 hane 1987'de Bulgaristan'dan 4 hane gelmiş ve halen kasabada yaşamaktadır." (K.6). Bu hareketli yapısından dolayı Çadirkaya ve çevresinde yerli halkın Orta Asya'dan getirdiği eski inanç sistemindeki öğeler, farklı etnik ve dini grupların kültürleri ile harmanlanmış ve bu kültürel unsurların çoğu

yozlaşmaya uğramadan günümüze kadar ulaşmıştır. Bu unsurlar yöre halkının ritüellerine ve günlük faaliyetlerine de yansımıştır.

İnsan, hangi toplumda yaşarsa yaşasın hayatının bazı dönemlerinde hem kişisel hem de toplum içindeki yerinin ve konumunun değiştiği bazı dönemlerden geçer, bu dönemlerde toplumdan topluma değişmekle birlikte amacın ve özün aynı kaldığı bazı tören ve kutlamalar yapılır. Birey için bir toplumdaki diğerine geçişin sembolü ya da sınavı olan geçiş dönemi törenleri içlerinde birçok kültürel unsuru ve inancı barındırılır (Yeşil, 2014: 117).

İnsan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Ölüm, somut olarak insan yaşamının sona ermesidir, ancak toplumların inanış ve törelerinde, doğum ve düğün gibi bir “geçiş” değeri taşır; ölümden sonra da ölünün, yaşayanlarla ilişkileri, alışverişleri devam etmektedir (Boratav, 2015: 221).

Ölüm, geçiş dönemlerinin sonuncusudur ve insanı her zaman zihinsel olarak meşgul etmiştir. Bundan dolayı tüm milletlerde ölüm etrafında şekillenen farklı ve benzer inanç ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Çalışmamız, Erzincan’ın Çadirkaya kasabasında ölüm ile ilgili inanç ve uygulamaları içermektedir. Çadirkaya ve çevresindeki yerli halkı, köken olarak Türkmenler oluşturmaktadır. Bunun yanında hem uzak geçmişte hem yakın geçmişte farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir bölgedir. Bundan dolayı ölüm etrafında gelişen inanç ve uygulamalarda İslam’ın yanında eski Türk inanç ve gelenekleri, farklı etnik grupların kültürel öğeleri de etkili olmuştur. Çadirkaya’nın sürekli göç alıp veren bir yer olması bu değerleri zenginleştirirken aynı zamanda unutulmaya açık hale de getirmiştir.

Çalışmamızda, Çadirkaya ve çevresinde ölüme ilgili örnekleri tespit edip bu uygulamaların geçirdiği değişim ve gelişimi ortaya koymaya çalışacağız. Çadirkaya ve çevresinden ölüm ile ilgili tespit ettiğimiz inanç ve uygulamaları üç ana başlık altında değerlendirdik.

Çalışmada kaynak kişilerle yüz yüze görüşmeler ve gözlem yapılmış, ses kaydı alınmıştır.

2. Ölüm Öncesi

2.1. Ölümü Anımsatan İnanışlar ve Uygulamalar

Çalışma alanımız olan Çadirkaya ve çevresinde ölümün habercisi olarak görülen ön belirtiler şunlardır:

Rüya ile ilgili olanlar:

“Rüya, kişinin gerçek yaşamıyla can bulan bir çeşit yaratma eylemidir; rüyanın içeriğinde üstü örtülü bir giz/sır vardır ve bu bağlamda rüya; rüyayı gören kişinin öznel/içsel dünyasının kapılarını açan bir anahtar konumundadır” (Alsaç, 2004: 172). İnsanoğlunun zihnini tarihin ilk dönemlerinden beri meşgul eden rüyaya, her toplumda farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamlandırmada belirleyici olan unsur ise kültürdür.

Kültürel farklılık rüyaların yorumlanması esnasında da kendini göstermiştir. Bazı durumlarda rüyanın aynen gerçekleşeceği söylenirken bazen de tersinin çıkacağı ifade edilir. “Rüyada, bıçaklandığını gören ve acısını çeken kişinin öleceğine inanılır.” (K.1, K.3). “Her kim rüyasında öldüğünü görüyorsa uzun ömürlü olur.” (K.4)

“Rüyada damın yıkılması ölüm geleceğine inanılır.” (K.2). Dede Korkut Kitabı’nda *Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Boyu*’nda evin başına kötü bir işin geleceği ile ilgili rüya motifi mevcuttur. Salur Kazan, rüyasında evinin üzerine düşen bir yıldırım görmüş, ve düşman saldırısından bu sayede haberdar olmuştur (Ergin, 1994: 99).

Araç-gereç, ev eşyası ve yiyeceklerle ilgili ön belirtiler:

Eşikle ilgili inanışların temelinde diriler ile ölümler, bu âlem ile öteki âlem arasındaki bir sınır olduğuna yönelik düşünceler yatar (Türkyılmaz 2019:155).

“Eşikte yemek yenmez, eşiğe tükürülmez, böyle olursa başına kötü bir şey geleceğine inanılır.” (K.2).

“Bir kişi makası bıçağı elden ele alamaz.” (K.4), “Bıçağı elinden alırsan üzerine tükürmen gerek, yoksa bıçak seni bulur (K.3)

Gök ve gök cisimleriyle ilgili ön belirtiler:

İnsanoğlu var olduğundan beri gök cisimlerine ilgi duymuştur.Yıldızların kaymasına, ayın parlak oluşuna, ayın kızıl oluşuna anlamlar yüklenmiştir. Aynı inanış Çadırkaya ve çevresinde de söz konusudur. “Bir kişi yıldız kaydığını görürse besmele çelsin.” (K.4). Yıldız düşmesinin ölümün belirtilerinden olduğuyula ilgili inanış, ülkemizin en doğusu Kars'ta da en canlı şekilde varlığını korumaktadır (Gökşen, 2011: 135).

Hayvanlarla ilgili ön belirtiler:

İnsanın tabiat olan münasebeti ve asırlar boyunca süzülen kültürel değerler bu inanışların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çadırkaya kasabasında da ölüm ile ilgili somut olmayan işaretlerin varlığına inanılır. Bunun en güzel örneği hayvanların davranışlarındaki değişikliği uğursuzluk ve ölüme yorulmasıdır. Elbette, bunda hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, önsezileri ve bazı biçimsel özellikleri etkilidir (Örnek, 1971: 15).

Sedat Veyis Örnek’in ifade ettiğine göre; kedi, köpek, at, koyun, keçi, inek, öküz, tavşan, tilki, kurt, çakal, yarası, yılan, horoz, tavuk, kaz, baykuş, karga, leylek (Örnek, 1971: 15-16) ölümün habercisi kabul edilen hayvanlardır. Bu nedenle yörede bu hayvanların normal davranışlarının dışında hareket etmeleri genellikle ölümle ilişkilendirilmiştir. Hayvanların acı acı bağırması, atın kişnemesi o evden ölü çıkacağına işaretler (Kalafat 1996: 23). “Eğer it uzun uzun ve zamansız ulursa bu bir uğursuzluk ya da ölüm gelecek demektir.” (K.11). “İtin yere yatıp sırtı üstünden tepinmesi yine uğursuzluğa işaretler.” (K.12).

Doğadaki karga, baykuş gibi bazı kuşların kimi hareketleri de uğursuzluk ve ölüm ile ilişkilendirilmektedir. “Bir eve baykuş musallat olup ötmesi de ölümün başka bir habercisi olarak kabul edilir.” (K.4, K.12). Kalafat’ın aktardığına göre; Makedonya Türkleri arasında baykuşun çatıya konması, horozların zamansız ötmesi ve köpeklerin uluması ölüm belirtisi olarak kabul edilmektedir (Kalafat, 1994: 43). “Çadırkaya’da bir evin damına baykuş konması ev halkından birinin ölümüne işaretler.” (K.3). Öyle ki “Ocağına baykuş tüneye.” şeklindeki kargış sıkça söylenmektedir.

3. Ölüm Sırasında

3.1. Ölüm Sırasındaki Uygulama ve İnanışlar

Her canlı ölümü tadacaktır. (Âl-i İmran, 3/185) Ölümün kaçınılmaz son olması insanları, kendilerini bu olaya alıştırmaya yöneltmiştir. Ölüm ile ilgili inanç ve uygulamaları şekillendiren unsurlar ise İslam ve Türk inanç sistemidir.

Hasta kişi, bilincini yitirip ölüm durumuna ise buna "sekerat evresi" adı verilir. "Eğer kişi odaya tanımadığı kişilerin girip çıktığını söylüyorsa ölüm yakındır." (K.5). "Hasta yakınları kişinin bu evreye girdiğini yüzünün solmasından, hareketlerinin yavaşlamasından anlar." (K.4)

"Ölüm döşeğindeki can eğer ölmüş akrabasıyla konuşursa ölüm yaklaşmış demektir." (K.17)

"Hastanın evdekileri ve yakınlarını artık tanıyamaması, odaya sürekli birilerin geldiğini görmesi, yabancıların onu ziyaret ettiğini söylemesi, rüyasında sayıklaması vefatın yaklaştığına işarettir. Hasta eğer ki mevsiminde olmadığı halde meyve isterse o da vefata yorumlanır." (K.8, K.13).

"Sekerat anında, şeytanın ölecek kişiye imanını vermesi karşılığında su teklif ettiğine inanılır. Bu nedenle bu kişilerin sürekli ağızına su damlatılır." (K.9).

Hasta kibleye çevrilir, şahadet getirmesi konusunda yanındakiler sürekli şahadet getirerek tekrar etmesini ister. Alevi köyü olan Küçükkağa'da ise ölümü yaklaşan kişinin yanında "Alevi geleneğinde yer alan "La ilhe illallah Muhammedunrasulullah, Aliyun veliyullah" kelime-i tevhidi zikredilir. Sonra ağızına su damlatılır." (K.7).

"Ruhun kolayca çıkmasına" ya da "meleklerin içeri girmesine" (Örnek,1977:214) kolaylık sağlamak için cesedin bulunduğu odanın camının açık tutulması gibi uygulamalar geçmişte olduğu gibi günümüzde de sürdürülmektedir. "Biz ölüm anı yaklaşınca Azrail çabuk gelsin diye pencere açarız" (K.7)

Ölümün yaklaştığı anlaşılırsa etraftakiler Yasin-i şerif okuyarak hastanın ruhunu kolay teslim etmesini sağlarlar."Alevilerde ise Yasin-i şerif okumayı bilen varsa çağrılır. Yoksa Türkçe dua ve düvazlar okunur." (K.7).

3.2. Ölüm Olayının Sonrasında Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Ölümün hadisesinin gerçekleşmesin ardından aile fertleri, eşi dostu ne yapacağını bilemez. Burada acıyı hafifletme görevi konu komşuya düşer. Öyle ki Alevilerde musahip ve kirve en önemli yardımcılarıdır.

Ölüm gerçekleştikten sonra uzak ve yakın akrabaya, eşe dosta ölümün gerçekleştiği haberi verilir. Çadırkaya'nın merkezinde ölüm ile ilgili "vefat etti, Allah'ın rahmetine kavuştu" ifadeler kullanılırken Alevi köylerinde ise vefat eden kişi için "Hakka yürüdü" tabiri kullanılır. "Hakka yürüyen kişinin önce elbiseleri düzeltilir. Sonra üzeri beyaz bir örtü ile örtülür." (K.4)

Yörede, ölen kişinin bir an önce defnedilmesiyle ilgili inanış vardır. Bu nedenle "Ölü bekletilmez." tabiri kullanılır.

Yine Alevi inancına göre ölüm akşama yakın bir zamanda olmuş ise defin işlemi hemen yapılmaz. "Güneş battıktan sonra hayır yoktur. Gün battıktan sonra toprak mühürlenir." (K.7) diye ertesi gün beklenir. Bu duruma "Ölünün gecelemesi" adı verilir. "Cenaze sabaha kadar evinde misafir edilir ve sonrasında ya

cemevine ya da camiye götürülür." (K.7). "Cenaze gece bekletildiğinde sırada üzerine metal eşya konulur." (K.4, K.5, K.6).

3.3. Defin Hazırlıklarıyla İlgili Uygulama ve İnanışlar

Ölüm herkes için acı veren bir olaydır. Ancak eski Türk inanç sistemine göre; ölümden sonra hayatın öbür dünyada devam ettiği düşüncesinden ötürü en azından bir teselli de taşımaktadır (Bekki, 2004: 53). Bundan dolayıdır ki cenaze merasimleri inanlar için bir teselli vesilesidir.

Ruhunu teslim eden kişi için ilk önce sala verilir. Cenaze, diğer akrabaları gelene kadar bekletilir.

Ergun'a göre Türk kültüründe defin ritüelini en iyi ifade eden terim "cenaze kaldırmak"tır. Ona göre toprağa verme eyleminin "kaldırma" fiiliyle ifade ediliyor olması, terimin köklerinin çok eski inançlara gittiğini gösterir (Ergun, 2013: 134-148). Çadırkaya kasabasında da bu işleme "Cenaze kaldırmak" tabiri kullanılmaktadır.

Cenaze yıkama işlemi yine İslam'a ve Türk geleneklerine uygun olarak yapılır. "Vefat eden kişi kadınsa kadınlar tarafından, erkeğe erkekler tarafından yıkanır." (K.2). "Yıkama için su kabağının içinden çıkarılan özel bir lif vardır, onu kullanırlar, su ne sıcak ne de soğuk olmalıdır." (K.4,K.5).

Alevilerde ise cenaze yıkanırken ölenin musahibi, aile fertleri yanında bulunur. Çadırkaya'da cenaze eğer erkeğe imam yıkar kadınsa yakınlarından biri yıkar. "Bizim Alevilerde yağucu yıkar koyucu ise su döker" (K.7).

Yine Alevilerde cenaze hak döşeğinden alınıp sırt üstü gelecek şekilde tenişire yatırılır. Dede başında şu duayı okur:

"Muhammed'e, Pirimiz Ali'ye, İmam Hasan'a, Şah Hüseyin'e salavat (salavat getirilir). Dünya konup göçtüğümüz yerdir. Hak ise bakidir. Allah rahmetini esirgemesin, Şah-ı Merdan seni sancağı altında saklasın. Hu..." (K.7).

Bu duadan sonra yıkama işine girilir. "Önce besmele niyetine "Bismi Şah" denir. Sonra yağucu işe başlar. Cenazemiz tenişirdeyken dede "Bismişah" der dua okur. Sonra temiz bir bezle yıkamaya başlar." (K.1, K.7)

Cenazenin yıkama işi şu sıra ile gerçekleşir:

"Önce yüzü yunur. Sonra dudakları ve burnu. Sonra üç kez göbeğinin çukuru sıvazlanır. Eller ve kollar yıkanır. En son da başı sıvazlanıp ayakları yıkanır." (K.7, K.4) "Cenazenin -üçer defa olmak üzere- sağ ve sol tarafına su dökülür." (K.1) "Bizim cenazemiz yıkanırken bol dua ve düvazlar okunur. Ama imam yıkarsa bu duaları okumayız." (K.17).

Yıkama işleminden sonra kefenleme işlemi yapılır. Cenazeyi yıkayan kişi yardım olarak kefenlemeyi de yapar. "Aleviler ise cenazelerine yakasız gömlek giydirir." (K.7). "Yine Alevilerde cenazenin yıkama suyundan arta kalan varsa cenaze sahipleri ferahlamak için yüzlerini yıkar." (K.3). Kefenin güzel kokması için içerisine çörek otu serpilir. Burada amaç, cenazeyi güzel kokularla ebedi mekânına yolcu etmektir. "Cenaze güzel koksun diye kefenin üstüne gül suyu ve çörek otu dökülür." (K.7)

Erkeklerde üç parça kadınlarda beş parça kefen bezi olur. Cenazenin kefenlenmesinden sonra sala konulur.

3.4. Cenazenin Taşınmasıyla İlgili Uygulama ve İnanışlar

Cenaze, tabuta konduktan sonra erkekler tarafından taşınır. Ancak vefat eden kişi kadınsa yıkama yerinde kadınlar tarafından tabuta konulur ve erkeklere teslim edilir.

“Cenaze taşıma sırasında güçlük veriyorsa “Rahmetlinin günahı çokmuş” diye yorulur.” (K.8). “Cenaze önce evine getirilip helallik alınır.” (K.11)“Cenaze, geçerken herkes ayağa kalkar, müsait olan cenazenin defnine katılır.” (K.9)“Cenaze elle gösterilmez, ve ardından kötü söz konuşulmaz. “Allah rahmet eylesin.” denir.” (K.6)

3.5. Cenaze Namazı, Defin ve Mezarlıkta Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Kabirler kişinin son ve sonsuz istirahat yerleridir. Bu bağlamda mezarlık çevresinde gelişen inanç ve uygulamalar meydana gelmiştir. Burada öne çıkan unsur ise yine İslam ve Türk inanç sistemidir.

Kerahet vakti denilen vakitlerde defin yapılmaz. “Her vakit yapılır ama kerahet vakti defnetmeyiz, genelde öğle ya da ikindi namazına müteakip defnederiz.” (K.6)

Cenaze, mezarlığa getirildikten sonra musalla taşına yerleştirilir ve namaz için 3, 5, 7 ve 9 gibi tek rakamdan oluşan saflar oluşturulur. Ölen kişi erkekse *er kişi niyetine* kadınsa *hatun kişi niyetine* şeklinde niyet edilerek namazı kılınır. (K.10, K. 11).

Alevi köylerinde cenaze namazında ayım yoktur. “Neresi müsaitse biz oradan kaldırırsız” (K.7, K.8). “Camiden kalkarsa dede de imam da kıldırır namazını. İmam varsa Sünnilere göre kıldırır namazını.” (K.8).

“Cem evinde kılınan namaz, saf durarak olmaz. Biz bu namaza “Halka namazı” deriz. Fatiha bilen okur bilmeyen bildiği duayı okur.” (K.7).

Namazdan sonra önceden kazılan mezara defin işlemi yapılır. “Mezar kazılırken zorluk çıkıyorsa ölen kişinin günahının çok olduğuna inanılır.” (K.8, K.1, K.5). “Mezarı akrabasından biri kazmaz.” (K.8). “Mezar doğu-batı yönünde kazılır. Derinliği, erkekler için göbek, kadınlar için göğüs hizasında olur. Bu sırada mezara yakınlarından iki kişi iner. Ayak ve başından tutup yüzü muhakkak kıbleye gelecek şekilde kabre yatırılır. Bu sırada orada hazır bulunanlar, mezara birer avuçtoprak atarlar.” (K.6, K.10, K.11).

“Alevilerde de kabre de erkekler girer. “Cenaze kabre indirilir. Hoca, defin esnasında cenazenin yüzünü açar “Gelsin yakınları görsün hem de gözlerine toprak koysun” der. Cenazenin yakınlarından biri gidip cenazenin gözlerine toprak koyar ki, bu dünyada gözü kalmasın” (K.7).

Çalışmamız sırasında aslen Merzifonlu olan kişi Merzifon’daki cenazelerinde Sünni hocanın alevi geleneklerini bildiğini ve cenazeyi Alevi ritüellerine uygun olarak kaldırdığını ifade etmiştir (K.7).

“Gerekli işlemler yapıldıktan sonra herkes üçer kürek toprak atar.”“Toprağıatan kişi küreği yere bırakır, sonraki yerden alır.” (K.3, K.8,K.11).

3.6. Talkın ve Iskat

Talkın, ölen kişinin sorgu melekleri tarafından sorgulanması ve bu sorgu sırasında kolay cevap verebilmesi için imam tarafından önceden yapılan bir hatırlatmadır (TDK, 2022). “Cenaze sahibi imamla birlikte mezarlıkta kalır. İmam, mevtaya (Annesinin adıyla) seslenir. Sonra sırasıyla “Rabbim Allah, peygamberin Hz. Muhammet (SAV), Allah kulusun, kıblen Kâbe-i Muazzama” der. Ölünün sağlığında kılmadığı namazlarının affı için ıskata oturulur. Genellikle bu işlem camide yapılır. İlk önce namazının kefareti belirlenir, sonra ölen kişinin yaşı hesaplanır, kefarete parası bir bez içerisinde halka oluşturmuş kişiler tarafından alınarak elden ele geçer. Bu işlem maddi durumu iyi olmayan kişilere yaptırılır. Halkada oluşturan kişiler ölen kişinin namaz borcu bitene kadar sırayla “Aldım, verdim” diyerek ıskatı devam ettirir. “Günümüzde ıskata oturma pek yapılmamaktadır.” (K.6, K.11, K.5).

Küçükağa cemeviden kaldırılan bir cenazede şu şekilde talkın verilmiştir:

Bismi Şah... Ey falan kişi (burada üç kez, ölünün annesi ve kendi adı söylenir). Bilirim ve bildiririm ki Allah'tan başka Tanrı yoktur. Yine bilirim ve bildiririm ki Muhammed, Allah'ın kulu ve Resulüdür. Ve tanıklık ederim ki Şah-ı Velayet İmam-ı Ali Tanrının velisidir. Cennet haktır, cennet haktır, cennet haktır. Cehennem de haktır. Mahşerde toplandığımız gün ikrarını unutma Rabbim Allah, Dinin İslam, peygamberin Muhammet, imamın Ali, tüm Müslümanlar kardeşindir. Ey rabbim biz senden geldik sana döneceğiz. Bu canı bağışla. Hu isminle, Hu.

4. Ölüm Sonrası

Türkler, tarihin ilk dönemlerinden beri ölenlerinin arkasından çeşitli merasimler uygulamışlardır. Bu merasimleri yağ şeklinde adlandırmışlardır. Roux, “yog” (yağ) kelimesinin “yok etmek, besin, yemek ve sevinç” anlamlarına geldiğini ifade etmektedir (Roux, 1999: 262). Kaşgarlı Mahmut da “yug”u, ölümden üç veya yedi gün sonra verilen yemek (Atalay, 1998: 143) olarak tanımlamaktadır. İlk başlarda yemek etrafında oluşan bir gelenek olarak anlaşılrsa da hayatın her aşamasında uygulanmaktadır.

4.1. Cenaze Eviyle İlgili Uygulama ve İnanışlar

Çadırkaya ve yöresinde konu komşu cenaze sahiplerine yakından ilgi göstermektedir. Yine özellikle Alevilerde ölen kişinin musahibi ve kirvesi ailesi ile birlikte cenaze sahiplerinin yanında olur.

“Ölenin ruhunun evini kolayca bulabilmesi için, onun odası üç gün süreyle geceli gündüzlü aydınlatılır. Bu süre içerisinde en yakın dostları ve akrabaları cenaze sahiplerini yalnız bırakmazlar ve geceleri kimse uyumaz.” (K.7, K.4) Aynı uygulamanın İslam öncesi geleneksel Türk inanışına mensup Beltir'lerde de olduğu görülmektedir. Beltir'lerde "Mezardan dönenler hep beraber ölünün çıktığı eve gelirler. İyice yıkandıktan sonra yemek yer ve içerler. En yakın dostlarından ve akrabalarından bazı kimseler, bu evde üç gün misafir olurlar; geceleri kimse uyumaz. Her yemekten önce ateşe, yiyecekleri ve içecekleri şeylerden de bir miktar atarlar." (İnan, 1995: 185)

Çadırkaya'da Şafaklı aşiretine mensup kişilerin dışında yas törenlerinin daha fazla yapıldığı tespit edilmiştir. Yörenin yörükleri diyebileceğimiz Şafaklı aşireti mensubu kişilerde yas süresi hemen hiç yoktur. Bunun sebebini “Şafaklının yas tutacak zamanı yoktur.” (K.11) şeklinde ifade etmektedirler.

“Cenaze evinde televizyon izlenilmez ve radyo dinlenilmez. Yine yas süresi boyunca saç sakal kesilmez.” (K.6, K.8).

Ölüm konusunda ölüm için arzu edilen yaşlanmanın bir sonucu olmasıdır. Ölümün erken yaşta olması geride kalanların davranışlarında ve yasin süresinde belirleyici olacaktır. Yas Aleviler için önem arz etmektedir. Burada cenaze sahibine destek olmak da musahibin görevidir. “Yasin sonunda cenaze sahibini musahibi berbere götürür traşını yaptırır.” (K.7). Yine Alevilerde “Birkaç gün televizyon açılmaz, çamaşır yıkanmaz, yemek pişmez. Saç sakal kesilmez, kara giyinir. Genç olursa daha uzun sürer bu yas.” (K.7)

“Çadirkaya ve yöresinde cenaze yakınları kırk gün boyunca düğün, nişan gibi merasimler düzenlemezler ve bu tür etkinliklere de katılmazlar.” (K.7).

“Cenaze evinde; akşam namazından sonra ışıklar yakılır ve sabaha kadar söndürülmez. Bu durum cenazenin kırkına kadar sürdürülür.” (K.8)“Ölünün kıyafetleri, yatağı, yorganı temizlenip fakirlere verilir. Fakir yoksa bizim camilerde ya da cemevinde toplanır.” (K.7)

Türk toplumunda her dönem siyah renk, yas sembolü olmuştur (Hacıgökmen, 2013: 399). Başlangıçtan günümüze Türk kültüründe ölümle ve yasla özdeşleşen bu renk, halk anlatılarına da konu olmuştur. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyı'nda; Beyrek'in ölüm haberini alan Banu Çiçek ve kız kardeşlerinin kara elbiseler giymeleri (Ergin, 1994: 130-131), Kazan Beğ Oğlu Uruz Beğin Tutsak Olduğu Boy'da; Uruz'un kaybolması üzerine geride kalanların ak çıkarıp karalar giymeleri (Ergin, 1994: 159). “Çadirkaya'da da cenaze sahibi renkli giyinmez varsa siyah giyinir.” (K.6)

4.2. Belirli Günler ve Ölüm Yemeğiyle İlgili Uygulama ve İnanışlar

Türk kültüründe bazı önemli günler mevcuttur. Roux'a göre Türkler cenazenin defin işleminden sonra cenaze yemeği anlamına gelen “yoğ” (Eski Türklerde ölümler için yapılan tören) töreni yaparlar. Üçüncü, yedinci, kırkinci ve yıl dönümlerinde yapılan törenler müzikli şölene dönüşür (Roux:2001: 283, 293). Ölen kişinin ardından bu günlere özel uygulama ve pratikler gelişmiştir.

Eski Türklerde ölü evinin kirlendiği inancı ile bu evde üç gün süreyle yemek pişirilmezdi (Köprülü, 1966: 92). Bu uygulama Çadirkaya ve yöresinde de gözlemlenmiştir. “Üç gün boyunca cenaze sahibine yemek gider.” (K.6, K. 8).

“Yedinci gününde ise cenaze sahipleri yemek tertip eder. Yemekle birlikte ölenin ruhu için mevlit okutulur dua edilir.” (K.6)“Yine ölenin kırkinci gününde, genellikle bütçeye göre yemek tertip edilir. Burada helva olmazsa olmazdır.” (K6, K.8).

Alevilerde bu yemek bir özel bir seremoni ile yapılmaktadır. “Kırk gün her cuma günü (perşembeyi cumaya bağlayan gece) evinde ne piştirse yanında bir demlik çay, bir ekmek ve bir bardak suyuyla birlikte köydeki yoksula verilir. Burada fakir tepsi yere inmeden suyu alır suyu içer “Allah kabul etsin” der.” (K.1, K.7, K.8).

Elli ikinci gece ölünün etinin kemiğinden ayrıldığı gün olarak bilinir. Bol bol dua edilir ve yemek ikramı yapılır (K.6, K.8). “Aleviler’de elli ikinci gün de yuka ekmeği yapılır sacda yağlanır ve hayrına dağıtılır.” (K.7)

Birinci yılın sonunda “mezar kaldırma” ya da “mezar beyazlatma” adıyla anılan ritüeller yapılır (Karaoğlan, 2003: 47). “Senesi dolunca bütçeye göre kurban kesilir. Pilav, salata ve mutlaka helvasıyla dağıtılır (K.7, K.8, K.2).

4.3. Mezarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Ölen kişi, sağlığında nereye defnedilmek istediği vasiyet etmişse kesinlikle buna dikkat edilir. Şafaklılar aşiretine mensup kişilerin cenazelerini mezarlık dışında yaylaklara da defnetmektedir (K.4).

Mezar ziyaretine gidildiği zaman mezardaki hayvanların yemesi için buğday ve arpa götürülür. “Mezara hayvanat için buğday, arpa götürürüz, ölen kişi niyetine serperiz.” (K.6, K.9). İnan da mezara konulan yiyecekleri doğrudan doğruya ölüye sunulmuş kurbanlar olarak ifade eder. Bununla ölen kişilerin zararlarından kurtulmak istenildiğini ifade etmektedir (İnan, 1986: 189).

“Kabir ziyaretleri Cuma günü, bayram arifesinde ya da kandillerde olur. Kabre gelenler yatana selam verirler. Sonra duasını eder.” (K.6, K.8).

Araştırmamız sırasında Derya Korkmaz, mezarlık uygulamalarını şu şekilde ifade etmiştir: “Mezara güzel çiçekler ekeriz ve kurumasın diye sularız, mezarın ayak ucunda dua ederiz. Bildiğimiz duaları oluruz. Aynı zamanda mezar elle gösterilmez, mezara basılmaz.” (K.7).

6. Sonuç

Araştırmamızda, Erzincan ili Çadırkaya kasabası ve yöresinde ölüm çevresinde uygulanmakta olan inanış ve pratikleri tespit etmeye çalıştık.

İnsan için en zor ritüeller ölüm ile ilgili olandır. Doğum kadar tabii bir olay olsa da ölüm uygulamaları her zaman zor olmuştur. Toplumların ölüme bakışı ve onun insanlar üzerinde bıraktığı izler bu ritüellerin boyutunu belirlemektedir. Öyle ki ölümün toplumda bıraktığı etki, kılık kıyafetin şeklinden rengine, yapılan yemeklere, kişilerin duruşlarına ve konuşmalarına kadar yansımaktadır. Her ne kadar birçok yere kıyasla bakir kalsa da Çadırkaya kasabasındaki ölüm ile ilgili ritüellerin de zaman ve şartlara bağlı olarak evirildiği, değiştiği ve bazen de unutulmaya başlandığı görülmektedir. Evirilen ya da kısmen değişen ritüellerin zamanın doğal akışı içerisinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca bahse konu olan kasabanın merkezinde bu değişimlerin daha hızlı olduğu tespit edilmiştir. Buna nazaran uzak köylerdeki ölüm ile ilgili ritüellerin devamı dikkat çekicidir. Burada dikkat çeken başka husus da kasabadaki kültürlerin tek bir kültüre dönüşmeye başlamasıdır. Özellikle Alevi toplumu Sünni inanç sistemine göre cenazelerini defne başlaması bize göre Alevi kültürüne ait öğelerin unutulması sürecini hızlandırmıştır.

Diğer taraftan kasabadaki diğer unsurların standart bir uygulama oluşturdukları gözlemlenmiştir. Bu standart ritüeller genel olarak herkes tarafından kabul görmüş ve uygulanmaktadır.

REFERENCES

- Ginsborg, Hannah. (2019). "[Kant's Aesthetics and Teleology](#)", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.).
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Hartman, Geoffrey H. (1962). "[Romanticism and 'Anti-Self-Consciousness.'](#)" *The Centennial Review*, vol. 6, no. 4, pp. 553-565.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Kant, Immanuel. (1987). [Critique of Judgment](#). Werner S. Pluhar. Cambridge: Hackett.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Kant, Immanuel. (1998). [Groundwork of the Metaphysics of Morals](#). Werner S. Pluhar. Cambridge: Cambridge University Press.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Kames, Henry H. (2007). [Sketches of the History of Man](#). Edited by James A. Harris. Indianapolis: Liberty Fund.
[Google Scholar](#)
- Kennedy, James. (1830). "[Conversations on Religion, with Lord Byron and Others, Held in Cephalonia, a Short Time Previous to His Lordship's Death.](#)" *John Murray*.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Kirwan, James. (2004). "[The Aesthetic in Kant: A Critique.](#)" London, New York: Continuum.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Lewis, C S, William Dendy, and R B. Green. (1952). [The Screwtape Letters](#). London: G. Bles.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Longinus.(1890). "[On the Sublime](#)" H. L. Havell. London and New York: MacMillan.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Modiano, Raimonda. (1985). [Coleridge and the Concept of Nature](#). Tallahassee, Florida State University Press.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Mole, Tom. "[Byron and the Good Death In.](#)" [Byron and the Margins of Romanticism](#), By Norbert Lennartz. Edinburgh: Edinburgh University Press, forthcoming.
[Indexed at](#)
- Novas, F.E. (2009). [The Age of Dinosaurs in South America](#). Bloomington: Indiana University Press. pp. 204-205.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Pillow, Kirk. (2000). "[Sublime Understanding: Aesthetic Reflection in Kant and Hegel.](#)" MIT Press.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Schaper, Eva. (1992). "[Taste, Sublimity, and Genius: The Aesthetics of Nature and Art.](#)" *PhilPapers*. Ed. Paul Guyer. Cambridge University Press,
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Schock, Peter A. (1995). "[The 'Satanism' of Cain in Context: Byron's Lucifer and the War against Blasphemy.](#)" *Keats-Shelley Journal*, vol. 44, pp. 182-215.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- (2014). [The Holy Bible: King James Version](#). Hendrickson Publishers.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Wechsler, David. (1981). [WAIS-R: Wechsler Adult Intelligence Scale-Revised](#). New York, N.Y: Psychological Corporation.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- White, C., and Dilly, C. (1799). [An Account of the Regular Gradation in Man, \(and in Different Animals and Vegetables; and From the Former to the Latter. Illustrated with Engravings Adapted to the Subject. By Charles White.](#) Read to the Literary and Philosophical Society of Manchester, At Different Meetings, in the Year 1795. London: Printed for C. Dilly, in the Poultry. M.DCC.XCIX.

[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)

Wicks, Robert. (1995). "[Kant on Fine Art: Artistic Sublimity Shaped by Beauty.](#)" *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, vol. 53, no. 2, p. 189-193.

[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)